

Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling*

Kari Stefansen, Ingrid Smette og Dagmara Bossy

kari.stefansen@nova.no

ingrid.smette@nova.no

dagmara.bossy@medisin.uio.no

*Tekst til fotnote: Takk til Åse Strandbu, ungdomsgruppa ved NOVA og tidsskriftets konsulenter for nyttige kommentarer til et tidligere utkast.

Gendered attacks: Young girls' experiences of unwanted touching

In research, unwanted touching is often categorized as either sexual harassment or sexual violence. In this paper we suggest to analyse unwanted touching as a distinctive phenomenon. Our aim is to develop conceptualizations of different forms of unwanted touching that capture both the similarities and differences in the acts of touching and the forms of power involved. The empirical basis is 128 qualitative descriptions of situations involving either unwanted touching or attempted rape from a representative large scale survey on physical and sexual violence among youths in Norway (n=7033). We identify and discuss three types of unwanted touching and suggest the following conceptualizations: sexualized bullying, sexually inviting touching and aggressive touching. The analysis is guided by a continuum-perspective on sexual violence.

Key words: Unwanted touching, sexual harassment, sexual violence, youth, gender

I forskning kategoriseres uønsket beføling som regel enten som seksuell trakassering eller seksuell vold. I denne artikkelen analyserer vi derimot uønsket beføling som et distinkt fenomen. Målet med artikkelen er å utvikle et sett av begreper for uønsket beføling som både fanger likheter og forskjeller mellom ulike former for uønsket beføling, og den makten som spiller seg ut når uønsket beføling skjer. Det empiriske grunnlaget for analysen er 128 kvalitative beskrivelser av uønsket beføling eller voldtektsforøk. Beskrivelsene er hentet fra en omfattende representativ survey om volds- og krenkelseserfaringer blant avgangselever i videregående skole (n=7033). I artikkelen identifiserer og diskuterer vi tre typer av uønsket beføling og foreslår følgende begrepsfestinger: seksualisert invadering, utprøvende beføling og aggressiv beføling. Analysen er forankret i et kontinuumsperspektiv på seksuell vold.

I løpet av ungdomstida vil mange jenter oppleve det vi i denne artikkelen omtaler som uønsket beføling; å bli berørt på en seksuell måte mot sin vilje. Men hva slags krenkelse er uønsket beføling? Griper vi fenomenet ved å omtale det som seksuell trakassering eller seksuell vold, slik forskere som regel gjør?

Det empiriske utgangspunktet for artikkelen er korte beskrivelser av hendelser jenter selv har definert som enten uønsket beføling eller voldtektsforsøk. Beskrivelsene er hentet fra en omfattende, representativ spørreundersøkelse blant avgangselever i videregående skole (Mossige og Stefansen 2007, 2008). Analysen er eksplorerende og har til hensikt å utforske jenters grensedragninger mellom legitime seksuelle berøringer og uønsket beføling på den ene siden og mellom uønsket beføling og voldtektsforsøk på den andre siden. Vi er også opptatt av variasjonen innenfor kategorien uønsket beføling: Hvilke typer av uønsket beføling opplever unge jenter, og hva er likheter og forskjeller mellom dem?

Forskning viser at uønsket beføling er et utbredt fenomen blant norsk ungdom, at det først og fremst er jenter som rammes og at det som regel er jevnaldrende gutter som står bak (Mossige mfl. 2007; Mossige og Huang 2010; Mossige og Stefansen 2007, 2008; Pedersen og Aas 1995). I denne artikkelen har vi avgrenset analysen til unge jenters erfaringer med uønsket beføling fra jevnaldrende gutter de anser som venner eller bekjente, men ikke kjærester. At vi ikke tar med kjærester henger sammen med at grensen mellom legitime og illegitime berøringer ikke er den samme for venner og bekjente som for kjærester (Bossy 2011; Kahn 2004; Kahn mfl. 2003; Stefansen og Smette 2006). Seksuelle krenkelser kan skje i kjærestereelasjoner, men det er sjelden at seksuelt betonte berøringer fra en kjæreste i seg selv regnes som krenkende. Når vi konsentrerer oss om hendelser som involverer venner og bekjente, og ikke fremmede, er det fordi vi vet at overgrep fra kjente utøvere ofte er vanskeligere å kategorisere enn overgrep fra helt fremmede (Johnson og Sigler 1997; Harned 2005; Stefansen og Smette 2006).

Det finnes ulike begreper for uønsket beføling. Hverdagsspråkets begreper om «tafsing», «klåing» og «fingring» viser til det konkrete handlingsaspektet ved uønsket beføling, men ikke til handlingens krenkelsesaspekt og den makten som er involvert. De får derfor ikke fram hva det er som står på spill for jenter, at uønsket beføling innebærer en krenkelse av retten til det juristen Tove Stang Dahl (1994) har omtalt som kjønnsfrihet: Retten til å være i fred og til selv å kunne avvise seksuelle tilnærmelser. De formelle begrepene om seksuell trakassering og seksuell vold, derimot, viser bare til makten og krenkelsesaspektet og ikke til den konkrete handlingen, hva det er som har foregått. Slike begreper kan, slik sosiologen Willy Pedersen har påpekt, virke fremmedgjørende på de som er utsatt:

Det språket ungdommene kanskje har lært av helsesøstre eller lærere, med begreper som «overgrep» og «voldtekt», skaper ikke orden og mening i deres *egne* erfaringer. Dette språket er ofte formelt, overskytende, livløst når det gjelder det de selv erfarer. Derfor kan opplevelsene også bli liggende i mørke. (Pedersen 2005:274)

Det samme poenget kan knyttes til jussens begreper for uønsket beføling. I straffeloven faller uønsket beføling inn under bestemmelsen om *seksuell handling* uten samtykke (strl. § 200), det vil si hendelser som omfatter fysisk berøring, men ikke det som i loven er definert som seksuell omgang. Hva som rommes av kategorien seksuell handling, er ikke definert i lovteksten, men er omtalt andre steder som beføling eller berøring av kjønnsorganer eller bryster utenpå eller innenfor klær – uten samtykke (Ot.prp. nr.28 (1999–2000), punkt 5.4). Uønsket beføling kan også være et eksempel på *seksuell trakassering* som omfattes av likestillingsloven (§8a). Her er seksuell trakassering definert som uønsket seksuell oppmerksomhet «som er plagsom for den det gjelder». I forarbeidene til loven (Ot.prp. nr. 77

(2000–2001), punkt 9.7.2), regnes uønsket berøring som fysisk trakassering, som omfatter alt «fra ... 'plukking' til overgrep som voldtekt eller voldtektsforsøk».

En overordnet hensikt med denne artikkelen er å utvikle et sett av begreper for uønsket beføling som synliggjør krenkelsesaspektet og makten som er involvert uten å miste de konkrete handlingene av syne. De begrepene vi foreslår, binder på sett og vis sammen de bildene av uønsket beføling som framtrer gjennom det uformelle hverdagspråket og de overordnede, formelle begrepene, og kan derfor bidra til at jenter lettere kan gi mening til egne erfaringer.

Teoretisk forankring

Vår analyse utgår fra et kontinuumsperspektiv på seksuell vold mot kvinner slik det er formulert av Liz Kelly (1988) og Carol Smart (1995), som begge har forsket på kjønn og makt. Vi vil bruke innsikter fra dette perspektivet i vårt arbeid med å forstå og begrepsfeste ulike typer av uønsket beføling.

Kontinuumsperspektivet innebærer at «milde» og «grove» seksuelle krenkelser både kan ses som ulike og forstås som tett forbundet og koplet til en underliggende kjønnsmaktdimensjon. Perspektivet kan også være nyttig for å synliggjøre ulikheter innenfor en og samme form for krenkelse (Kelly 1987), som for eksempel uønsket beføling. Kelly (1988:76) viser til de to leksikalske betydningene begrepet kontinuum kan ha: på den ene siden det som er felles for ulike hendelser og på den andre siden en serie av etterfølgende hendelser som kan være vanskelige å skille fra hverandre. Den første betydningen åpner for å studere hva som forbinder ulike former for seksuelle krenkelser. Den andre betydningen åpner for å identifisere og begrepsfeste ulike typer seksuelle krenkelser, samtidig som man anerkjenner at konkrete erfaringer kan være vanskelige å plassere i forskernes kategorier. For oss innebærer det siste poenget at vi både foreslår begreper for ulike typer av uønsket beføling

og problematiserer grensene mellom dem. Det siste er viktig fordi forståelsen av en hendelse kan forandre seg over tid, det å definere og sette ord på erfaringer med seksuelle krenkelser er ikke en enkel prosess (Bergen 1996; Kahn 2004; Kahn mfl. 2003; Stefansen og Smette 2006).

Med kontinuumsperspektivet kan man argumentere for at det er et særlig poeng å studere det Smart omtaler som «minor events», hverdagslige krenkelser som ofte er vanskelige å definere og avgrense. Smart problematiserer i denne sammenhengen påstanden om at det å fokusere på slike krenkelser, bidrar til at kjønnsmakten blir mindre synlig enn om man fokuserer på voldtekt og andre grove overgrep (s. 222). Hun hevder at ikke-voldelige angrep slett ikke er bagatellmessige, men fungerer som bekreftelser på at kvinner, i motsetning til menn, ikke har rett til kroppsbeskyttelse, til å være i fred.

Smarts eget eksempel er illustrerende: En kvinne er på vei til t-banen. Inngangen er fylt av folk. Hun tenker på jobben sin, og bærer med seg bøker og en veske. Hun går i raskt tempo, og merker seg ikke de som er rundt henne. Plutselig tar en passerende mann rundt brystet hennes. Det gjør vondt, men den fysiske kroppen er uskadet. Det hele skjer så fort at hun bare har tid til å snu seg og få et glimt av mannen der han leende forter seg av gårde. Hun har ikke tid til å gjøre motstand, til å rope eller å gjøre noe annet enn å stoppe opp. Når hun stopper opp, blir hun samtidig et problem for folk som skal forbi, og som ser irritert på henne. I Smarts tolkning er denne kvinnen *satt på plass* og redusert til kropp – og i symbolsk forstand tilgjengeliggjort for bruk og misbruk. Slik sett er det en grunnleggende likhet mellom uønsket beføling og voldtekt: «they are both demonstrations of the same problem of women being constituted as sexualized body» (s. 223). Flertallsformen «women» i Smarts formulering er ikke tilfeldig. Også andre forskere trekker fram at denne typen angrep ikke bare rammer den som er utsatt: At noen jenter rammes fungerer som påminnelser om sårbarhet for jenter generelt, og bidrar til en diffus, latent frykt (Sheffield 1989). Liz Kelly (1988) er inne på det samme: det vi anser som «typisk» og mer sjelden mannlig aggresjon

«shade into one another» (s. 75). Å snakke om hierarkier av krenkelseserfaringer blir derfor problematisk (Kelly 1987).

Et spørsmål som melder seg i denne sammenhengen, er hvordan vi skal forstå kvinners krenkelseserfaringer. Smart minner oss om at våre begreper og perspektiver ikke må undergrave kvinners rett til å føle seg attraktive og bli begjært, hvis det er det de ønsker (s. 223). For vår analyse og begrepsfesting innebærer det at det må være rom for jenter til selv å fortolke hendelsene. Det er ikke gitt at alle typer uønsket beføling representerer en krenkelse. En uønsket beføling kan, i en gitt situasjon, representere et legitimt, om enn malplassert, uttrykk for seksuell eller romantisk interesse. Å *a priori* definere alle hendelser som omfatter uønsket beføling som en krenkelse, fratrar jenter retten til selv å fortolke handlingens mening. Som vi kommer tilbake til, kan imidlertid handlinger som tolkes som legitime, også være preget av en dobbelthet: De kan på en og samme tid representere bekreftelser på attraktivitet og vekke frykten for overgrep.

Når uønsket beføling omtales som en mild krenkelse, er det fordi handlingen i seg selv ikke er voldelig eller medfører fysisk skade. Som Tove Stang Dahl (1994) har påpekt, med referanse til voldtektssaker, kan fokuset på voldselementet ved seksuelle krenkelseserfaringer overskygge at hendelsene kan inneholde andre tvangselementer, som frihetsberøvelse. Frihetsberøvelse representerer brudd på «retten til å bevege seg bort, forlate et tilholdssted og velge et annet, eller retten til ikke å bli påtvunget et bestemt oppholdssted, eller flytting til et annet oppholdssted» (s. 201). Dahls eget eksempel er jenter som haiker og som blir voldtatt av han som har plukket dem opp. I slike saker krenkes ofte mange sider av bevegelsesfriheten i voldtektens «forberedende faser» – for eksempel når hun blir kjørt et annet sted enn de avtalte, når hun ikke blir satt av selv om hun ber om det og når han låser bildøra for å forhindre at hun stikker av. Slike forløp kan ses som «serier av tvangshandlinger» (s. 202).

For vår analyse og begrepsfesting innebærer Dahls poeng at vi også retter fokus mot situasjoner der den uønskede befølingen er forbundet med krenkelser av bevegelsesfriheten og andre tvangselementer, for eksempel situasjoner som omfatter det å bli holdt fast, låst inne eller utsatt for beføling når man er særlig sårbar. I analysen utforsker vi likheter og forskjeller mellom disse situasjonene og voldtektsforsøk med utgangspunkt i de to betydningene av kontinuumsbegrepet: at ulike hendelser kan ha noe til felles og at serier av hendelser kan være vanskelige å skille fra hverandre.

Metode og materiale

Datamaterialet vi analyserer består av korte beskrivelser av uønsket beføling og voldtektsforsøk som er hentet fra en spørreskjemaundersøkelse blant avgangselever ved 67 videregående skoler rundt om i landet. Undersøkelsen ble gjennomført i 2007 og hensikten var å kartlegge forekomsten av ulike typer offeropplevelser blant ungdom i Norge, inkludert seksuelle krenkelser. Til sammen deltok 7033 ungdommer (svarrate 77 prosent). Utvalget av skoler var trukket med sikte på å oppnå størst mulig representativitet.¹

Elevene som deltok, svarte på et omfattende spørreskjema, som i hovedsak kartla erfaringer med vold og overgrep. Skjemaet ble fylt ut på skolen, med en lærer til stede, i skoletida. Beskrivelsene vi analyserer er hentet fra en sekvens i spørreskjemaet som omfattet «uønskede seksuelle hendelser». Her ble ungdommene bedt om å krysse av for om de var blitt utsatt for ulike former for beføling, onanering og penetrering, samt voldtekt og voldtektsforsøk, før og etter fylte 13 år. De som hadde krysset av for at de hadde opplevd en eller flere hendelser, ble bedt om å «(...) beskrive hva som skjedde, og hvem som var involvert (uten å nevne navn) » både for «den første» og, dersom det var aktuelt, «den siste» hendelsen de hadde opplevd. I alt omfatter dette materialet ca. 1000 beskrivelser.

Av disse beskrivelsene er det i alt 128 som er relevante for vårt formål, det vil si som omfatter uønsket beføling (n=97) eller voldtektsforsøk (n=31) i ungdomstida (etter fylte 13 år) fra en utøver jenta har betraktet som en venn eller bekjent og som var omtrent på samme alder med henne selv. De øvrige beskrivelsene handler om andre typer hendelser (blotting, voldtekt, vitneerfaringer), barndomsopplevelser (hendelser før fylte 13 år), andre typer utøvere (familiemedlemmer, kjærester, fremmede), og utøvere som ikke kan betraktes som jevnaldrende.

Opplysningene om både relasjonen til utøveren og utøverens alder er hentet fra prekategoriserte spørsmål, dvs. at jentene har krysset av for definerte kategorier. Når det gjelder relasjonskategorien, er det vår vurdering at det gir liten mening å skille venner og bekjente fra hverandre i analysen. Analysen inkluderer beskrivelser av hendelser der gutten var opp til ti år eldre enn jenta. Vi er klar over at dette er å tøyje jevnalderbegrepet. Vår begrunnelse er at vi ved å sette grensen lavere, mister beskrivelser fra unge jenter som ferdes i ungdomsmiljøer som er mindre aldershomogene enn det som er vanlig. I alt er det sju beskrivelser i materialet der aldersforskjellen er mellom åtte og ti år. Det vanligste er imidlertid at gutten er like gammel som jenta eller mellom ett og to år eldre. Vi har også brukt et prekategorisert spørsmål om enten hun, han eller begge «var beruset da dette skjedde» for å identifisere de hendelsene der det har vært alkohol eller rus med i bildet.

Inndelingen av beskrivelsene i uønsket beføling og voldtektsforsøk er gjort med utgangspunkt i jentenes avkryssing på spørsmålene om uønskede seksuelle hendelser. I majoriteten av tilfellene er avkryssingene i tråd med det man kan forvente ut fra beskrivelsen. I noen tilfeller handler imidlertid beskrivelsen om uønsket beføling, samtidig som avkryssingene viser at jenta også har vært utsatt for voldtektsforsøk og/eller voldtekt. I slike tilfeller er beskrivelsen kategorisert som uønsket beføling. Vår tolkning har altså vært at de andre krenkelsene hun har oppgitt, har skjedd i andre situasjoner enn den som er beskrevet.

En annen variant er at beskrivelsen er av en situasjon som kan være et voldtektsforsøk, samtidig som jenta ikke har krysset av for dette. I slike tilfeller har vi undersøkt om hun har krysset av for andre former for krenkelser, for eksempel «annen sex» eller «munnsex». Hvis det er tilfelle, er hendelsen kategorisert som et voldtektsforsøk. Vår tolkning har altså vært at det har skjedd noe i tillegg til beføling i den situasjonen som er beskrevet.

Vi understreker det eksplorerende ved vår analyse fordi materialet vi bygger på er begrenset. Beskrivelsene vi analyserer er korte, som regel et par, tre setninger, og de gir begrenset innsikt i hva som skjedde både forut for og etter selve hendelsen. Artikkelen kan i så måte leses som et forsøk på å analysere fram meningsfulle kategorier og sammenhenger med utgangspunkt i et nokså spinkelt empirisk materiale. Det unike ved materialet er imidlertid at det er hentet fra en representativ undersøkelse. Vi kan derfor anta at vi fanger opp variasjonen i fenomenet vi studerer i ungdomsbefolkningen.

I norsk sammenheng har et par tidligere studier basert på lignende materiale bidratt med ny kunnskap. I Krange og Pedersens (1999) studie av å angre på sex viste en enkel sammenligning av unge jenter og gutters beskrivelser at angeren er kjønnet: «Hun angrer fordi han ikke knytter kjærlighet til seksualakten. Han angrer fordi hun gjør nettopp det» (s. 52). I vår egen studie (Stefansen og Smette 2006) av kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer sammenholdt vi beskrivelser av egenopplevde overgrep med avkryssinger på spørsmål om voldtekt, voldtektsforsøk og det å bli truet eller tvunget til sex. Vi fant at relasjonen til utøveren hadde avgjørende betydning for avkryssingen; jo nærmere relasjonen var, jo grovere måtte overgrepet være for at det skulle bli definert som en voldtekt. Også i internasjonal forskning om seksuelle krenkelser er tilsvarende materiale brukt (se for eksempel Harned 2005; Kahn 2004; Kahn mfl. 2003).

Kategorisering av uønsket beføling

Beskrivelsene i materialet er kategorisert ut fra følgende dimensjoner: situasjonen hendelsen skjedde i, det vil si om hendelsen skjedde i eller utenfor typiske sjekkesituasjoner, og hvorvidt hendelsen var kortvarig eller av mer vedvarende og tvangspreget karakter. Vi har brukt det beskrivelsene gir av informasjon om disse dimensjonene i kategoriseringen. Hvor mye informasjon beskrivelsene gir, varierer. Like fullt kan vi ved hjelp av disse dimensjonene identifisere tre hovedtyper av uønsket beføling i vårt materiale: (1) uønsket beføling som har en offentlig, framvisende hensikt, begrepsfestet som *seksualisert invadering*, (2) uønsket beføling som kan knyttes til seksuell eller romantisk interesse fra guttens side, begrepsfestet som *utprøvende beføling* og (3) uønsket beføling som har en insisterende eller tvangspreget karakter, begrepsfestet som *aggressiv beføling*.

I det følgende begrunner vi skillet mellom disse formene for uønsket beføling nærmere og gir eksempler på hendelser vi mener det gir mening å kategorisere som henholdsvis seksualisert invadering, utprøvende beføling og aggressiv beføling.

Seksualisert invadering

Typisk for beskrivelser vi har kategorisert som seksualisert invadering er at hendelsene har en flyktig karakter; det dreier seg om uønsket beføling som skjer uten forvarsel og ofte i forbifarten. Begrepet seksualisert invadering er valgt for disse hendelsene fordi de krenker retten til kroppsbeskyttelse og markerer den som rammes som seksualisert kropp (Smart 1995). Hendelsene skjer nesten alltid i situasjoner der verken han eller hun har drukket, og som regel er de to akkurat like gamle og i ungdomsskolealder: «Han tok meg på puppene i et friminutt og det var veldig uønsket.», «Ble klådd på av andre på min alder og kanskje noe eldre på en fritidsklubb.» Det typiske for denne typen hendelser er at de skjer når mange ungdommer er samlet, enten på skolen eller på ulike typer andre sammenkomster: «Ble tatt på

rumpa av klassekamerater på skolen.», «En klassekamerat tok meg på brystene. Det var ganske åpenlyst; midt i gangen på skolen.», «Det var ofte slike folk på de festene jeg var på i 13-årsalderen og mange klådde og lignende.», «Var på en fest og skulle passere en gutt som la hånda i skrittet mitt.».

Seksualisert invadering skjer også i andre kontekster, som på arbeidsplasser og fritidsarenaer: «Ble befølt på rumpa og brystet flere ganger i løpet av arbeidstiden.», «Jeg og en venninne var i svømmehallen. Vi var i boblebadene. Der en vi visste hvem var prøvde å ta på meg og holdt meg fast. Han prøvde å ta på skrittet mitt, men jeg kom meg vekk til slutt.».

Uavhengig av kontekst har disse hendelsene noe impulsivt og ofte infantilt over seg. En beskrivelse tematiserer dette eksplisitt: «Barnslige gutter + jenter som får pupper = ... ». Ingen av beskrivelsene refererer til frykt eller andre følelser. At slike opplevelser er negative for den som rammes, er samtidig åpenbart. Noen formidler at de har følt seg særlig utsatt: «På skolen var jeg 'populær' blant gutta, de pleide alltid å slå meg / ta meg på rumpa.» En jente beskriver også at hun forsøkte å få hjelp fra skolen: «Det kunne være en eller flere av guttene i klassen som tok på rumpe, pupper. Sa ifra til læreren og rektor, men ble ikke stoppet. Noen ganger holdt de meg fast, mens de tafset.» Denne beskrivelsen formidler en form for maktesløshet som de andre beskrivelsene ikke inneholder. Andre uttrykker at hendelsen ble opplevd som en bagatell: «Bare helt uskyldig, egentlig. Som tull.»

Antakelig går det et skille her mellom de som har opplevd enkeltstående og de som har opplevd gjentatte tilfeller av seksualisert invadering. Å bli utsatt for gjentatte krenkelser innebærer at man igjen og igjen får bekreftet at man er sårbar for angrep fra andre. Antakelig er det også slik at er man først merket på denne måten, gjort til kropp, for å bruke Smarts (1995) terminologi, øker sannsynligheten for å bli angrepet igjen – av andre og i andre situasjoner.

Utprøvende beføling

Utprøvende beføling omfatter hendelser der befølingens hensikt ser ut til å være å sjekke ut om jenta har noen seksuell eller romantisk interesse for gutten og om det er noen mulighet for at det kan skje noe mellom dem. Begrepet utprøvende beføling henspeiler nettopp på dette. Hendelsene skjer også typisk i kontekster som forbindes med sjekking og seksuelle inviter. I om lag tre fjerdedeler av tilfellene er både hun og han beruset. Når det gjelder alder, er hun vanligvis i 15 til 17-årsalderen, mens han er like gammel eller litt eldre.

En gruppe beskrivelser av denne typen handler om hendelser der hun raskt har gitt uttrykk for at befølingen var uønsket, og han har gitt seg så fort hun sa fra: «Gutten prøvde seg på meg, men jeg sa med en gang at jeg ikke ville mer.», «Han prøvde seg bare, var ikke stort. Han ga seg med en gang, da jeg sa ifra.» Flere av beskrivelsene inneholder utsagn som tyder på at hendelsen ikke ble opplevd som alvorlig eller at det gikk bra: «Han tolket 'signaler' som jeg ikke sendte ut – misforståelse.», «Det var bare meg og en venn og han prøvde å ta hånden i buksen min når jeg ikke ville. Men han ga seg fort så det gikk bra.», «Jeg og en gutt/mann, vi var venner. Var egentlig 'greit' fordi det ble avsluttet når jeg sa stopp at det ikke var greit, men jeg måtte si ifra. Da stoppet alt, men er fortsatt venner.» Noen av beskrivelsene i denne gruppen, inkludert den sist gjengitte, stadfester at jenta fortsatt har en relasjon til han som befølte henne: «Utvekslingselev på New Zealand. 12-dagers gruppetur. Klåfingret søramerikaner. Tok hintet når jeg sa jeg ikke ville. Vi er fortsatt venner.» En nærliggende tolkning er at dette er mulig nettopp fordi han raskt respekterte hennes avvisning. Disse hendelsene kan forstås som en stadfesting av et vanlig kulturelt script for seksuell kontakt: Han tar initiativ, hun responderer med aksept eller avvisning, og han forholder seg til dette.

At slike hendelser beskrives under overskriften «uønskede seksuelle hendelser» behøver ikke bety at de ble opplevd som en alvorlig hendelse. Det kan være et uttrykk for at hun ikke hadde noen seksuell eller romantisk interesse i ham. Det som likevel er åpenbart, er

at han trenger hennes verbale avvisning for å skjønne at hun ikke er interessert. Kanskje kan vi tolke en del av disse hendelsene som uttrykk for manglende relasjonell kompetanse fra hans side. Det at flere gir uttrykk for at «det gikk bra» eller at det var «greit» indikerer samtidig at risikoen for å bli utsatt for mer alvorlige hendelser er til stede i jentenes bevissthet. Disse hendelsene får slik en tvetydig karakter: de er på en og samme tid en bekreftelse på en annens seksuelle eller romantiske interesse og en påminnelse om den kjønnede sårbarheten Smart (1995) tematiserer.

En annen gruppe beskrivelser av utprøvende beføling handler om situasjoner der det også er andre til stede. De har med andre ord likhetstrekk med hendelsene vi har definert som seksualisert invadering. I vår tolkning er imidlertid befølingen i disse situasjonene rettet mer mot jenta enn mot et publikum. Framvisning er med andre ord ikke et definerende element ved utprøvende beføling.

I situasjoner der utprøvende beføling skjer kan de andres tilstedeværelse imidlertid fungere som en form for sosial kontroll som forhindrer eskalering: «Det skjedde på dansegulvet på byen», «Vi var begge beruset, og danset, da han tok meg på steder som han ikke burde (pupper, rumpe, skritt).», «Fingring mot min vilje, det var andre personer på festen.» I noen beskrivelser kommer det fram at andre har grepet inn i situasjonen: «Han befølte meg på lårene, satte seg inntil meg, før han fikk holdt rundt meg klarte jeg å reise [meg] derfra. Jeg var sammen med venner resten av kvelden.». Samtidig tyder materialet på at de andre, som i tilfellene av seksualisert invadering, også kan bidra til å legitimere hans handlinger: De kan være vitner til krenkelser uten å gripe inn. Krenkelsen blir dermed dobbel. Hun blir befølt mot sin vilje, gjort til kropp, og rammes i tillegg av de andres stilltiende aksept.

Aggressiv beføling

Den tredje kategorien av hendelser omfatter beføling av en annen, mer aggressiv karakter. Betegnelsen aggressiv er valgt for å understreke elementet av tvang i mange av situasjonene. I materialet finnes beskrivelser av konkrete former for tvang, hvor han låser henne inne, holder henne fast eller legger seg over henne. Vi har også inkludert hendelser der det aggressive elementet handler om graden av pågåenhet, at han ikke gir seg når hun sier nei, men utsetter henne for en vedvarende krenkelsessituasjon. Disse hendelsene skiller seg fra utprøvende beføling ved at han er mer pågående og ikke «tar nei for et nei». I likhet med tilfellene av utprøvende beføling skjer mange av disse hendelsene i kontekster der sjekking og seksuelle initiativ er forventet, og i om lag to trededeler av tilfellene er både hun og han beruset. Innslaget av beruselse er altså litt mindre enn i beskrivelsene av utprøvende beføling. Når det gjelder alder, er bildet også noe mer variert enn for utprøvende beføling: Om lag halvparten av tilfellene skjer når jenta er i 15 til 17-årsalderen, mens halvparten skjer før fylte 15 eller etter fylte 18 år. Aldersforskjellen mellom han og henne er som regel liten.

I flere beskrivelser er hans bruk av fysisk makt og andre tvangshandlinger svært tydelig: «Plutselig lå han over meg. Presset meg ned i gulvet. Jeg kunne nesten ikke røre meg, han fikk meg til å beføle han og runke han mot min vilje. Han var klar over at det var mot min vilje.», «Han låste meg inne på et soverom og begynte å kle av seg selv og deretter meg. Men jeg klarte å slå han og komme meg vekk.», «Jeg la meg i min venninnes seng for å sove. Deretter kom en jeg kjente litt og begynte å føre hånden min på hans penis som var erigert. Jeg sa nei, men han ga seg ikke. Til slutt løp jeg ut av rommet.»

I andre beskrivelser er tvangen mindre uttalt. En tolkning er at de representerer grensetilfeller hvor det er mer åpent om det dreier seg om utprøvende eller aggressiv beføling. Samtidig framkommer det tydelig at han har vært svært pågående: «Ble holdt fast, fikk ikke gå hjem, tok på meg.», «En som prøvde å beføle meg under skjørtet mot min vilje i en lang

stund.», «Godtok ikke nei som et svar når han befølte meg.». I motsetning til beskrivelsene av utprøvende beføling, er det i disse beskrivelsene heller ingen kommentarer om at hendelsen var en bagatell. I stedet skildres gjerne hvordan jenta har måttet insistere eller bli tydelig opprørt for å få han til å slutte: «Han tok på meg uten at jeg ville det. På bryst og i skrittet. Han slutta etter at jeg hadde sagt nei noen ganger og spytta på han.», «Han tok ikke nei for et svar, men gav seg da jeg ble sint.», «Befølingen var på en fest, men han sluttet når jeg hadde sagt tydelig ifra flere ganger. Jeg var ikke beruset.», «Gutten var etter meg hele kvelden, vi satt sammen med andre men likevel prøvde han å ta på puppene mine og kysse meg selv om jeg dyttet han bort.». Vår tolkning er at den sterke pågåenheten han oppviser understreker det truende i disse situasjonene.

En mindre gruppe beskrivelser handler om at hun har sovet og våknet av at hun ble befølt. Disse hendelsene representerer etter vårt skjønn også en form for aggressiv beføling; de skjer helt plutselig og i en situasjon der jenta er særlig sårbar: «Jeg var veldig beruset og hadde sovnet i en seng. Jeg våknet av at en kom inn mens en annen gutt hadde hånden ned i buksen min. Tror han kom inn og fikk stoppet det, men har aldri fått svar på det.», «Våknet av at jeg ble klådd på og befølt.», «Ubehagelig beføling når jeg skulle sove.», «Jeg sov, personen tok på meg. Jeg våknet, torde ikke si noe.». Den siste beskrivelsen inneholder et element som går igjen i flere beskrivelser; det som skjer er mot hennes vilje, men hun tør ikke reagere: «Bestekameraten til fetteren min befølte meg da vi sov hos fetteren min. Jeg sov, men våknet av det og torde ikke si noe.», «Jeg lå i baksetet på en bil, hadde vært på fest og skulle kjøres hjem. To av mine kompiser satt sammen med meg. Jeg hadde pledd over meg. Så stakk han ene hånda under pleddet og inn i buksa mi. Jeg torde ikke si noe siden det satt en annen der som ikke så det. Jeg latet bare som jeg sov.». Beskrivelsene viser at jenter kan unnlate å reagere både når krenkelsen skjer med og uten andre til stede. I de førstnevnte tilfellene antar vi at dette handler om at jenter vet at de ikke kan ta de andres reaksjon for gitt, de kan risikere

at de andre mener han ikke har gjort noe illegitimt. I sistnevnte tilfelle kan hennes reaksjon handle om at hun er redd for hvordan han vil reagere dersom han blir tatt på fersken. Som vist i en norsk intervjustudie (Træen og Clift 2000) kan kvinner forholde seg passive i press-situasjoner fordi de er redde for om han vil bli fornærmet eller aggressiv hvis han blir «avvist».

Hva skiller aggressiv beføling fra voldtektsforsøk?

Flere av beskrivelsene vi har gjengitt som eksempler på aggressiv beføling, gir assosiasjoner til voldtektsforsøk. Samtidig har beskrivelsene av voldtektsforsøk elementer som ikke er like tydelig til stede i beskrivelsene av aggressiv beføling. Når det gjelder beruselse, hans og hennes alder og aldersforskjellen mellom de to impliserte, er det imidlertid liten forskjell: Også disse hendelsene skjer typisk i situasjoner der sjekking er forventet, og der alkohol ofte er inne i bildet. Jenta er som oftest i 15 til 17-årsalderen når det skjer, og han er like gammel eller litt eldre.

Hva er så særtrekkene ved de hendelsene jenter har definert som voldtektsforsøk? Et tydelig trekk er at hun opplever at hans intensjon er å gjennomføre samleie eller ha andre former for sex med henne: «Han begynte å beføle meg. Så stakk han tissen sin inn i munnen min. Prøvde å få meg til å suge han. Senere prøvde han å ta den inni meg.», «Var nede i kjelleren i blokka og var plutselig alene med han, han begynte å holde rundt meg, komme nærmere, åpnet buksa og tok på meg mens han prøvde å kle av meg og. Fikk ikke gjort noe særlig men vred meg løs etter hvert.», «Var på en fest da en bekjent ville ha meg til å legge meg ned for å slappe av sammen med han. Dette førte til at alle klærne kom av, og denne bekjente ville ligge med meg mot min vilje.». I noen tilfeller beskrives en total – og skremmende – endring av personlighet: «Det var en i parallellklassen min. Han ble som en annen person og prøvde seg. Men jeg og venninnen min fikk dyttet han bort.». Maktbruken er også sterkere. Flere beskriver at klær er blitt revet av, og i noen tilfeller ødelagt: «Han holdt

meg fast i senga og rev i stykker buksa mi i et forsøk på å få den av. Dette var en kamerat av kameraten min. Ingenting skjedde. De andre kom inn.», «Han begynte først å ta på meg, jeg trakk meg unna. Så reiste han seg og dro av meg buksa, men jeg klarte å komme meg unna før han fikk gjort noe mer.», «Han tok av meg klærne oventil mot mitt ønske og befølte meg på brystene og ellers på kroppen. Prøvde å rive av meg buksene, men jeg fikk hindret han og kommet meg unna situasjonen. Hendte alene hjemme hos han, ingen andre til stede.». Hennes kamp for å komme seg løs er dessuten et viktig element i flere beskrivelser, og noe vi kjenner igjen fra såkalte voldtektsscript (Peterson og Muehlenhard 2004): «Han befølte meg mot min vilje, så prøvde han å ha sex med meg. Da slo jeg og sprang derfra.», «Jeg sparket meg løs den andre gangen.», «Voldtektforsøket var en nyttårsaften, hvor jeg skulle gå hjem, men de sluttet når jeg skrek og sparket.», «Vi var på en fest, så prøvde han å bære meg bort på en seng. Mens jeg kjempet imot. Men noen venner fulgte etter og dro han vekk, etter at han hadde prøvd å ta av seg klær.».

Blant beskrivelsene finner vi også situasjoner der jenta er blitt dopet ned, eller har vært så beruset at hun ikke har kunnet forsvare seg: «Jeg og noen venninner var hos en kompis på fest. Der var også vedkommende. Jeg ble plutselig så rar, de andre dro hjem. Jeg tror jeg fikk noe i ølen min. Det var grusomt.», «Var på fest. Ble tatt med en plass jeg ikke visste hvor var. Ble tatt fra telefonen. Husker veldig lite. To venninner kom før noe mer hendte.». Det sistnevnte sitatet inneholder også et annet element som bare unntaksvis er til stede i beskrivelsene av aggressiv beføling, nemlig at andre kommer jenta til unnsetning: «Vi var på en fest. Drakk og flørta. Men jeg ville ikke ha sex, det ville kameraten min. Han begynte å beføle meg, og jeg sa nei, men det hjalp ikke. En venninne hjalp meg vekk fra han. (...)», «Jeg var på besøk hos kameraten min. Plutselig låste han døra til rommet sitt, dytta meg ned i senga og holdt meg fast. Jeg prøvde å komme meg løs. Han befølte meg og prøvde å få av meg buksa. Moren hørte at jeg skrek og hun kom seg inn.».

Det karakteristiske for disse situasjonene er altså at andre griper inn og får stoppet et eventuelt videre forløp. Hva som ville skjedd videre, vet vi ikke, men det er grunn til å tro at i hvert fall noen av disse situasjonene kunne utviklet seg til voldtekter. De andres inngripen har også en annen funksjon enn å stoppe overgrepet, den bidrar også til å stadfeste for jenta at hun har rett til å være i fred.

Forskjeller og likheter mellom ulike former for uønsket beføling

Oppsummert viser vår analyse at det gir mening å skille mellom tre typer av uønsket beføling: seksualisert invadering, utprøvende beføling og aggressiv beføling. Seksualisert invadering handler om uønsket beføling som skjer plutselig og som har en framvisende karakter.

Handlingen er ment for andres blick, og handler om å hevde seg i jevnaldermiljøet. En typisk arena er skolen, slik også tidligere forskning viser (Fineran og Bennett 1999; Gadin 2012; Lichty og Campbell 2012). Et forslag til fortolkning er at seksualisert invadering, i likhet med andre former for seksuell trakassering, fungerer som en form for sosial kontroll som opprettholder hierarkier mellom gutter og grenser mellom kjønnene (Lahelma 2002). Seksuell trakassering forstås også som uttrykk for en hegemonisk og «heteroseksualisert» maskulinitet (Robinson 2006), og som et viktig element i reguleringen av seksuelle identiteter mellom tenåringer (Chambers mfl. 2004:398). Robinson (2006) omtaler i denne sammenhengen seksuell trakassering som en «kollektiv» form for vold, som også rammer gutter som uttrykker mer underordnede former for maskulinitet.

Seksualisert invadering kan også tolkes som umodne uttrykk for interesse eller forelskelse fra guttens side (Gadin 2012; McMaster mfl. 2002). Denne likheten med det vi har kalt utprøvende beføling, som nettopp handler om seksuell eller romantisk interesse, er underordnet i vårt forslag til fortolkning. Den utprøvende befølingen har ikke den samme framvisende karakteren som den seksualiserte invaderingen, den er ikke først og fremst ment for de andres blick. I motsetning til seksualisert invadering skjer utprøvende beføling oftest på

arenaer og i situasjoner der sjekking er vanlig. Ofte, men ikke alltid, er det alkohol med i bildet. Utprøvende beføling handler om situasjoner der han viser seksuell interesse for henne, hun responderer negativt og han stopper.

I vår tolkning er utprøvende beføling preget av en dobbelthet. Hendelsene er på en og samme tid en stadfestelse av et heteroseksuelt script for seksuelle invitter, hvor det påligger gutter å være den initierende part, og en påminnelse om jenters sårbarhet for å bli krenket. Kategorien rommer på den ene siden uønskede, men ikke nødvendigvis krenkende hendelser. En del av disse hendelsene framstår som klønete seksuelle framstøt. Pedersens (2005) påpekning av gutters sårbarhet i intime relasjoner er relevant i denne sammenhengen: sammenlignet med jenter vet gutter «mindre om seg selv, om hva de gjør og hvorfor de gjør det» (s. 272). Det heteroseksuelle scriptet gjør dessuten gutter sårbare i en viss forstand: Jenta kan avvise ham og slik stille ham i en forlegen og underlegen posisjon. På den andre siden er den lettelsen noen jenter beskriver et tydelig tegn på at tanken på overgrep kan melde seg, selv om hendelsen i seg selv kanskje ikke ble opplevd som en krenkelse. Slik representerer disse tilfellene det Sheffield omtaler som «implied violence» (Sheffield 1987:171), de har noe ved seg som peker mot noe mer alvorlig. Sagt med Kelly (1988:75): Muligheten for at noe mer alvorlig kan skje, farger også de hendelsene der det alvorlige ikke skjedde.

Noen beskrivelser gir også inntrykk av at jenta bevisst har bestemt seg for at hendelsen var av bagatellmessig karakter, for eksempel de tilfellene der hun eksplisitt nevner at de fortsatt er venner. I disse tilfellene kan vi anta at jenta har foretatt en refortolkning av hendelsen som gjør en fortsatt relasjon mulig. Dette kan i så fall forstås som en form for følelsesarbeid fra hennes side, det vil si en handling som har bidratt til å endre følelsen hun kan ha hatt i utgangspunktet enten i grad eller kvalitet (Hochschild 1983). Disse beskrivelsene illustrerer også at grensen mellom det sosialt akseptable og det krenkende kan være ganske så utydelig i seksuelle situasjoner (Pedersen 2005; Træen 2003; Widerberg 1989).

Kategorien utprøvende beføling rommer også hendelser som åpenbart er krenkende: Befølingen kommer som lyn fra klar himmel og oppleves som upassende i situasjonen. I likhet med hendelsene som skjer i skolegården og på andre offentlige arenaer, gir beskrivelsene inntrykk av at han tar seg til rette med en form for selvfølghet, for eksempel ved at han beføler henne i skrittet i påsyn av andre. Disse hendelsene blir krenkende i den forstand som Smart (1995) peker på – en jente blir plutselig invadert, satt på plass og redusert til kropp. Når de andre ikke griper inn, kan det tolkes som en bekreftelse på at jenter har mindre rett enn gutter til å være i fred.

Aggressiv beføling refererer først og fremst til hendelser med tydelig innslag av tvang og fysisk maktbruk, og der han ikke gir seg, selv om hun sier klart fra om at hun ikke vil og/eller gjør tydelig fysisk motstand. Også angrep mot sovende og tungt (be)rusede jenter er kategorisert som aggressiv beføling. Det aggressive ligger her i å utnytte den sårbare situasjonen jenta har befunnet seg i. Aggressiv beføling er i vår fortolkning et helt tydelig brudd på jenters kjønnsfrihet, på retten til selv å bestemme om man vil inngå i seksuelle relasjoner og hvor langt man vil gå i en gitt situasjon. Aggressiv beføling representerer også i mange tilfeller en krenkelse mot bevegelsesfriheten: Jentene beskriver at de er blitt låst inne, holdt fast, dratt med til soverom og senger, og blitt tynget ned av vekten av hans kropp. Disse hendelsene har åpenbart fellestrekk med voldtektsforsøk og voldtekt som, slik Dahl (1994) har påpekt, ofte innebærer slike tvangshandlinger. Ved å begrepsfeste slike handlinger som aggressiv beføling understrekes handlingenes voldelige og fryktskapende karakter.

Etter vår oppfatning fanger dette begrepet tilfeller av uønsket beføling som jenter selv opplever som noe mer enn «bare» beføling, inkludert hendelser der tvangen ligger i pågåenheten og ikke i fysiske tvangshandlinger. En av beskrivelsene tematiserer dette eksplisitt: «Jeg krysset jo bare av på det med beføling og det ble ikke store komplikasjoner ut av det. Men vedkommende befølte meg 'både her og der' mens vi sto på dansegulvet, og også

på innsiden av klærne. Protest hjalp ikke, men jeg klarte å komme meg løs og fikk kommet meg inn til noen venner i naborommet.» Begrepet aggressiv beføling tilbyr slik vi ser det, en måte å betrakte disse hendelsene på som verken reduserer dem til «bare beføling» eller presser dem inn i kategorien voldtektsforsøk, som unge jenter selv reserverer for hendelser der hans intensjon er samleie eller andre former for penetrerende sex.

Konklusjon

Hensikten med vår analyse har vært å utvikle et sett av begreper for uønsket beføling som både omfatter handlingsdimensjonen, hva det er som skjer i disse situasjonene, og synliggjør den makten som utspiller seg. Et hovedpoeng i artikkelen er at ulike former for beføling, som vi har begrepsfestet som seksualisert invadering, utprøvende og aggressiv beføling, er like og ulike på en og samme tid. De er like ved at de uttrykker og reproducerer en kjønnkultur der jenters rett til kroppsbeskyttelse er mindre selvfølgelig enn gutters. Samtidig er de ulike langs flere dimensjoner. Det framvisende elementet som er definerende for seksualisert invadering, er fraværende eller underordnet i situasjonene der utprøvende eller aggressiv beføling skjer. I disse situasjonene er hans handlinger rettet mot henne, mer enn mot et publikum.

Tvangselementene som er definerende for den aggressive befølingen, er som en hovedregel ikke til stede ved utprøvende beføling, men kan være det ved seksualisert invadering. Den utprøvende befølingen skiller seg dessuten fra de andre formene for beføling ved sin dobbelthet. I denne kategorien finnes handlinger som er ment som en romantisk eller seksuell invitasjon, men som like fullt vekker jenters latente frykt for overgrep; de representerer det den amerikanske forskeren Carole Sheffield (1987:171) omtaler som «implied violence».

Begrepene vi har utviklet for uønsket beføling, er grunnleggende forankret i kontinuumsperspektivet på seksuell vold, og reflekterer de to betydningene begrepet kontinuum har (Kelly 1987, 1988): På den ene siden avgrensbare typer av uønsket beføling som er knyttet sammen av en felles underliggende dimensjon, kjønnen makt. På den andre

siden typer av uønsket beføling som også i en viss forstand flyter over i hverandre, fordi de definerende elementene delvis overlapper. Kontinuumperspektivet har på samme vis bidratt til å klargjøre at uønsket beføling både kan ses som et avgrensbart fenomen, og et fenomen som er nært beslektet med voldtektsforsøk. Begrepet aggressiv beføling synliggjør nettopp dette. Uønsket beføling dreier seg om hendelser hvor han ikke har en tydelig samleieintensjon, men som likefult *kan* være preget av samme type tvangshandlinger og maktbrukt som voldtektsforsøk.

Noter

¹ Utvalgstrekkningen ble foretatt av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow og Bø 2003), dvs. at det er skoler og ikke elever som er utvalgsenheten. Skolene ble gruppert i fem regioner, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype (det vil si skoler med bare studiespesialiserende utdanningsprogrammer, skoler med bare yrkesfaglige programmer, og skoler med begge typer programmer). En nærmere redegjørelse for utvalgstrekkning og beregning av svarprosent finnes i Mossige og Stefansen (2007).

Litteratur

- Bergen, Raquel Kennedy 1996. *Wife Rape. Understanding the Response of Survivors and Service Providers*. Thousand Oaks: Sage.
- Barne- og familiedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet 2002. *Veileder for utarbeidelse av plan for krisehåndtering*. Q-1047.
- Bossy, Dagmara 2011. «Respekterte ikke at jeg sa nei». *Unge jenters beskrivelser av seksuelle krenkelser i relasjoner*. Masteroppgave, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Chambers, Deborah, Estella Tincknell og Joost Van Loon 2004. «Peer Regulation of Teenage Sexual Identities». *Gender and Education* 16 (3):397–415.
- Dahl, Tove Stang 1994. *Pene piker haiker ikke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fineran, Susan og Larry Bennett 1999. «Gender and Power Issues of Peer Sexual Harassment Among Teenagers». *Journal of Interpersonal Violence* 14 (6):626–641.
- Gådin, Katja Gillander 2012. «Sexual Harrassment of Girls in Elementary School: A Concealed Phenomenon Within a Heterosexual Romantic Discourse». *Journal of Interpersonal Violence* 27 (9):1762–1779.
- Harned, Melanie S. 2005. «Understanding Women's Labeling of Unwanted Sexual Experiences With Dating Partners – A Qualitative Analysis». *Violence Against Women* 11 (3):374–413.
- Hochschild, Arlie Russell 1983. *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Johnson, Ida M. og Robert T. Sigler 1997. *Forced Sexual Intercourse in Intimate Relationships*. Aldershot: Ashgate.
- Kahn, Arnold S. 2004. «2003 Carolyn Sherif Award Adress: What College Women Do and Do Not Experience As Rape». *Psychology of Women Quarterly* 28 (1):9–15.
- Kahn, Arnold S., Jennifer Jackson, Christine Kully, Kelly Badger og Jessica Halvorsen 2003. «Calling it Rape: Differences in Experiences of Women Who Do or Do Not Label Their Sexual Assault As Rape». *Psychology of Women Quarterly* 27 (3):233–242.

- Kelly, Liz 1987. «The Continuum of Sexual Violence». I: Jalna Hanmer og Mary Maynard (red.): *Women, Violence and Social Control*. Houndsmills: Macmillan.
- Kelly, Liz 1988. *Surviving Sexual Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Krange, Olve og Willy Pedersen 1999. «Å angre på sex». *Sosiologisk tidsskrift* 7 (1):45–70.
- Lahelma, Elina 2002. «Gendered Conflicts in Secondary School: Fun or Enactment of Power?» *Gender and Education* 14 (3):295–306.
- Lichty, Lauren F. og Rebecca Campbell 2012. «Targets and Witnesses: Middle School Students' Sexual Harassment Experiences». *Journal of Early Adolescence* 32 (3):414–430.
- McMaster, Loren. E., Jennifer Connolly, Debra Pepler og Wendy M. Craig 2002. «Peer to Peer Sexual Harassment in Early Adolescence: A Developmental Perspective». *Development and Psychopathology* 14 (1):91–105.
- Mossige, Svein, Marie Ainsaar og Carl G. Svedin (red.) 2007. *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality*. NOVA Rapport 18. Oslo: NOVA.
- Mossige, Svein og Lihong Huang 2010. «Omfanget av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning». *Norsk Epidemiologi* 20 (1):53–62.
- Mossige, Svein og Kari Stefansen 2007. *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA.
- Mossige, Svein og Kari Stefansen 2008. «Norske ungdommers rapportering av vold og seksuelle overgrep. Resultater fra en landsrepresentativ studie». *Norges barnevern* 85 (3):3–16.
- Ot.prp. nr. 77 (2000–2001) *Om lov om endringer i likestillingsloven mv.*
- Pedersen, Willy 2005. *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, Willy og Henrik Aas 1995. «Sexual Victimization in Norwegian Children and Adolescents: Victims, Offenders, Assaults». *Scandinavian Journal of Social Medicine* 23 (3):173–178.
- Peterson, Zöe D. og Charlene L. Muehlenhard 2004. «Was It Rape? The Function of Women's Rape Myth Acceptance and Definitions of Sex in Labeling Their Own Experiences». *Sex Roles* 51 (3/4):129–144.
- Robinson, Kerry H. 2006. «Reinforcing Hegemonic Masculinities Through Sexual Harassment: Issues of Identity, Power and Popularity in Secondary Schools». *Gender and Education* 17 (1):19–37.
- Rossow, Ingeborg og Anne Kristine Bø 2003. *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: NOVA.

- Sheffield, Carole J. 1987. «Sexual Terrorism: The Control Of Women». I: Beth B. Hess og Myra M. Ferree (red.): *Analyzing Gender: A Handbook of Social Science Research*. Newbury Park: SAGE Publications.
- Sheffield, Carole J. 1989. «The Invisible Intruder: Women's Experiences of Obscene Phone Calls». *Gender & Society* 3 (4):483–488.
- Smart, Carol 1995. *Law, Crime and Sexuality: Essays in Feminism*. London: Sage.
- Stefansen, Kari og Ingrid Smette 2006. «'Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep ...' Kvinneres fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer». *Tidsskrift for samfunnsforskning* 47 (1):33–56.
- Træen, Bente 2003. «Å bli presset seksuelt. Resultater fra en longitudinell studie». *Sosiologi i dag* 33 (1):83–100.
- Træen, Bente og Steven Clift 2000. «A Qualitative Study of Norwegians' Accounts of Unpleasant Sexual Encounters». *Scandinavian Journal of Sexology* 3 (2):50–64.
- Widerberg, Karin 1989. «Kvinnelig seksualisering – å lære underkastelse gjennom kroppen. En ny metode og en ny kunnskap?» *Materialisten* 16 (1):53–61.